

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

POJMOVNIK / 5

Anti-sistemska ekstremizam

Kristina Lazić

UVOD

Anti-sistemska ekstremizam (eng. anti-establishment extremism - AEE) sve više privlači pažnju javnosti i stručnjaka za terorizam i ekstremizam. Njegova popularnost naglo je porasla tokom pandemije Covid-19, ali i drugih kriza na koje vlasti nisu pružile zadovoljavajuće odgovore – ekonomske krize 2008, migrantske krize 2015. i ruske invazije na Ukrajinu 2022. godine. Ovi događaji doprineli su eroziji poverenja u demokratiju i njene institucije i posledično rastu raznovrsnih ekstremističkih ideja i pokreta. Prema istraživanju sa Univerziteta u Amsterdamu, na izborima u 2022. godini, u 31 evropskoj državi 32% građana je glasalo za anti-sistemske stranke.¹ Ova brojka postaje još značajnija kada je uporedimo sa rezultatima iz ranih 2000-ih, kada je svega 20% stanovnika glasalo za anti-sistemske stranke. Istraživanje ovog fenomena omogućava dublje razumevanje uzroka i posledica rasta anti-sistemskih ideja.

POJMOVNIK / 5

ŠTA JE ANTI-SISTEMSKI EKSTREMIZAM?

Anti-sistemska ekstremizam korene ima u idejama ekstremne levice i anarhista iz 19. i 20. veka. Danas se, međutim, uglavnom preklapa sa pojedinim idejama ekstremne desnice. Ono što zadaje muke pri razumevanju ovog fenomena jeste činjenica da AEE nije jedinstvena ideologija niti pokret, već predstavlja društveno-politički okvir koji obuhvata različite ideologije, grupe i pojedince, te narative i akcije čiji je zajednički imenitelj nezadovoljstvo vladajućim sistemom. Otuda i ne postoji njegova opšteprihvaćena definicija. U osnovi, on podrazumeva otpor prema pojedincima, grupama, institucijama, strukturama i normama koje su opšteprihvaćene u određenom društvu, a koje AEE smatra odgovornim za društvene krize.² Prema AEE, za izlaz iz krize su nužne velike promene kojima se, međutim, elite i institucije opiru kako bi sačuvale svoju moć. AEE najčešće poziva na vraćanje na „stara, dobra vremena“, što je, u interpretaciji AEE, često izmišljeno i mitsko pređašnje stanje, te zapravo predstavlja korak unazad u odnosu na demokratske principe i vrednosti. I kada nema eksplicitnog poziva na nasilje, činjenica da AEE propagira ideju neprijatelja u vidu „zle elite“ dovodi do zaključka da postoji velika doza borbenosti, koja kod nekih pristalica može dovesti do spremnosti na nasilje.³

Pristalice AEE-a se slažu u pogledu kriznog stanja u društvu i pronalaženja krivca za isto. Međutim, jedinstvo se gubi u pogledu mogućih rešenja za postojeće

probleme. Ako grupa pristalica smatra da predstavnici elita najviše doprinose nastanku krizne situacije, rešenje će biti pronađeno u uklanjanju tih predstavnika sa ključnih pozicija moći. S druge strane, ukoliko se kao glavni uzrok krize prepoznaju norme, moguće je pozivanje na njihovo nepoštovanje ili predlaganje njihove izmene.

U stručnoj literaturi se upotrebljavaju i drugi pojmovi koji se neretko koriste kao sinonimi. Oni ipak sadrže neke osobenosti. Tako, anti-vladin ekstremizam (eng. anti-government extremism) je uži pojam od AEE jer obuhvata samo političku sferu, a nezadovoljstvo je usmereno ka političkim institucijama, najvišim nosiocima političke vlasti i njihovim politikama. Pristalice anti-institucionalnog ekstremizma (eng. anti-institutional extremism) svoje nezadovoljstvo usmeravaju ka postojećim institucijama, bilo da su one političke, ekonomske, obrazovne, zdravstvene i sl. Zajednički imenitelj svih rečenih pojmova je shvatanje da su vladajuće elite i institucije otuđene od običnog naroda, te da su u funkciji očuvanja privilegija političkih i ekonomskih elita, a na štetu običnih ljudi. Obično se ovo shvatanje elita i sistema umotava u teorije zavera, te otud nastaje predstava o „zlim elitama“.

POJMOVNIK / 5

| OBLICI ISPOLJAVANJA

S obzirom da AEE nije jedinstvena ideologija ni pokret, već predstavlja društveno-politički kontekst, on ima brojne oblike ispoljavanja od kojih su danas tri najdominantnija.⁴

Pokreti i grupe

Primetan je porast broja ljudi koji se priklanjaju AEE pokretima. Pokreti i grupe su između sebe heterogeni, dolaze i sa ekstremne levice i ekstremne desnice. Neki od njih iz principa odbacuju bilo koju vlast, dok se drugi fokusiraju na konkretne probleme u sadašnjosti. Karakteriše ih nepostojanje hijerarhije i slaba organizacija. Poznatiji skorašnji primer jeste pokret „Reichsbürger“ u Nemačkoj. Pristalice ovog pokreta odbacuju autoritet nemačke države, tvrdeći da ona nema pravo na legitimnu vlast. Smatraju da Nemačko carstvo nikada nije prestalo da postoji, već da su poraz i posledice Drugog svetskog rata isključivo rezultat stranih okupacija. Svoje nezadovoljstvo ispoljavaju aktivnostima kao što su proglašenje neza-

visnosti svojih teritorija, ali i nasilnim akcijama. Jedan takav slučaj se desio 2016. godine, kada je pristalica pokreta upucao policajca koji je pokušao da mu zapleni vatreno oružje.

Teorije zavere i delegitimišući narativi

Kroz teorije zavere i delegitimišuće narative podriva se legitimnost elita, državnih institucija i politika, ali i njihovih rezultata. Najpoznatiji primer je Kjuanon (eng. QAnon), koji kaže da politiku i medije kontroliše grupa satanista koji vode lanac trgovine dece u cilju njihove seksualne eksploatacije.⁵ Novije teorije govore o uništenju „belačke rase“ i svih struktura koje je ona stvorila. Jedna takva teorija je „Eurabia“ – teorija koja tvrdi da su se lideri Evropske unije tajno dogovorili sa muslimanskim liderima da islamizuju i arabizuju Evropu kroz migracije muslimana.⁶ Ovakav dogovor odgovara „zlim elitama“ zato što rešava problem starenja stanovništva i smanjivanja radne snage, donosi im ekonomsku korist, kao i prednost na geopolitičkom planu. Prisutni su i narativi koji ukazuju na to da su vlade u

Šta je demokratski poredak?

Demokratski poredak predstavlja temelj savremenog društva, obezbeđujući upravljanje zasnovano na vladavini prava, demokratskim principima i ljudskim pravima. Sastoji se od dve ključne dimenzije: horizontalne i vertikalne. Horizontalna dimenzija obuhvata podelu vlasti, koja obezbeđuje nezavisno funkcionisanje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, pri čemu one međusobno deluju kao sistem kočnice i ravnoteže. Ona obuhvata i odnose između građana koji se zasnivaju na otvorenosti i poštovanju prava drugog.

Vertikalna dimenzija odnosi se na odnos između države i građana, naglašavajući legitimnost državne vlasti, zaštitu i poštovanje ljudskih prava, te poverenje javnosti u institucije kao i značaj medija i nauke. Obe dimenzije su ključne za stabilnu demokratiju, sprečavajući autoritarizam i obezbeđujući da se vlast sprovodi zakonito i transparentno.

POJMOVNIK / 5

državama zapravo „korporacije”, te je samim tim i oporezivanje nelegitimno usmereno ka porobljavanju ljudi. Ove ideje su posebno privlačne ljudima lošijeg socio-ekonomskog položaja.

Kolektivne akcije

U najvećem broju slučajeva kolektivne akcije su legitiman vid protesta i izražavanja nezadovoljstva. Za AEE su karakteristični slučajevi kada su kolektivne akcije prešle prag legalnog delovanja. Primer toga bi bio juriš na Kapitol 6. januara 2021. godine, kada je hiljade pristalica Donalda Trampa ušlo u američki Kapitol kako bi protestovali protiv rezultata izbora 2020. godine. Kolektivne akcije ne moraju biti u formi organizovanog događaja, već mogu nastati i kao zbir pojedinačnih postupaka pristalica AEE. Primer ovoga su pristalice pokreta „Reichsbürger”, koje odbijaju da plaćaju poreze zbog uverenja da su institucije koje ih nameću nelegitimne. Tokom pandemije Covid-19, pristalice AEE često su kršile propisane mere povodom nošenja maski ili zabrane većih okupljanja, smatrajući da „zle elite” koriste pandemiju kao izgovor za namećanje represivnih mera.

LEGITIMNA KRITIKA VLASTI ILI ANTI-SISTEMSKI EKSTREMIZAM?

Razlika između legitimne kritike vlasti i anti-sistemske ekstremizma nije uvek jasna. Ipak, ova linija razdvajanja je važna kada sagledamo posledice koje izazivaju. Legitimna kritika vlasti ukazuje na probleme unutar jednog sistema

i predlaže načine za njegovo bolje funkcionisanje. Ona podrazumeva promene koje neće ugroziti prava i bezbednost drugih, suverenost naroda, vladavinu zakona kao princip ili jednakost pred zakonom. AEE svojim akcijama i narativima delegitimizuje i urušava demokratski poredak i u svojoj krajnosti poziva na zamenu postojećeg demokratskog sistema drugim sistemom koji bi bio korak unazad u odnosu na postojeća demokratska načela.

Narativ AEE se usmerava u dva pravca: prema postojećim institucijama demokratskog poretka, kao što su vlada, sudovi, mediji ili naučnici, i prema načelima na kojima počiva demokratsko društvo, kao što su tolerancija, jednakost, sloboda i poštovanje ljudskih prava.⁷ Ukoliko su akcije ili ciljevi neke grupe usmereni ka nekom od ova dva pravca, onda se radi o anti-sistemske ekstremizmu.

Važno je napomenuti da kritika sistema u nominalno demokratskim, ali suštinski nedemokratskim i često autokratskim porecima, kakva je, na primer, Srbija danas, nije nužno i anti-sistemske ekstremizam. Jer, u takvim sistemima vladanje se odvija kroz neformalne kanale i pravila, koja su najčešće koruptivna i ne odgovaraju sistemu definisanom ustavom i zakonima. U ovom slučaju, kritika i akcije pojedinaca i pokreta često su usmerene protiv tog neformalnog sistema vladanja, dok je zalaganje za promenu sistema zapravo usmereno ka poštovanju ustava i zakona, te (ponovnom) uspostavljanju demokratskog ustavnog poretka.

AEE U SRBIJI

Srbija već dugi niz godina vodi bitku sa apolitičnim i pasivnim stanovništvom koje je izgubilo veru u sistem i institucije. Razloga iza ovog problema je mnogo, počevši od ratova u Jugoslaviji 1990-ih i njihovog nasleđa, spore i odložene tranzicije i rastuće i primetne nejednakosti u bogatstvu. Pod ovakvim okolnostima jasno se vidi da je Srbija plodno tlo za AEE. Širenje AEE narativa se javlja u raznolikim formama, u sklopu većih ili manjih grupa i onih koje su više ili manje organizovane. „Mi-glas naroda” je najprepoznatljiviji primer dobro organizovanog pokreta sa anti-sistemskim narativom. Na parlamentarnim izborima u decembru 2023. ostvarili su neverovatan uspeh prikupivši mandate i u Skupštini Srbije i u Skupštini grada Beograda. Ova opcija privlači glasače koristeći *online* sferu kao što su *YouTube* kanali, fokusirajući veliki deo svog sadržaja na širenje teorija zavere kao što su teorije o svetskim moćnicima ili vanzemalcima.⁸ Teorije zavere prati i širenje nepoverenja u naučnu zajednicu, medije i druge institucije establišmenta. Treba istaći da je za ovaj pokret specifično da se nepoverenje ne usmerava prema domaćim institucijama, već prema „globalnim zlim elitama” koje vuku konce u čitavom svetu.

Grupe sa ekstremne desnice često koriste narative AEE, kao što je slučaj sa neformalnim pokretom Narodna patrola koji je privukao pažnju javnosti 2020. godine. Grupa muškaraca iz ovog pokreta bi noću patrolirala ulicama

Beograda, Sombora i drugih mesta sa većom koncentracijom migranata, preteći im i ograničavajući im kretanje. Osim antimigrantskih narativa, organizuju i skupove na kojima optužuju domaće vlasti da su uvezani sa globalnom elitom i da sa njom zbog opstanka na vlasti i bogaćenja uništavaju srpski narod, kulturu, identitet.⁹

IZVORI I BELEŠKE

- 1 Jon Henley, "Revealed: one in three Europeans now vote anti-establishment," *The Guardian*, September 21, 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/21/revealed-one-in-three-europeans-now-votes-anti-establishment>.
- 2 Sam Jackson, "What Is Anti-Government Extremism?," *Perspectives on Terrorism* 16, no. 6 (2022): 2.
- 3 Radicalisation Awareness Network (RAN), *Conclusion Paper: Preventing Possible Violence Based on Anti-Government Extremism on the Local Level, 2*, (Brussels: European Commission, 2022), https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-06/ran_local_preventing_possible_violence_on_local_level_24-25032022_en_0.pdf.
- 4 Tore Bjørgo and Kurt Braddock, "Anti-Government Extremism: A New Threat?," *Perspectives on Terrorism* 16, no. 6 (2022): 5, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/101223/4/Anti-Government-Extremism.pdf>.
- 5 Bjørgo and Braddock, "Anti-Government Extremism: A New Threat?": 5.
- 6 Bjørgo and Braddock, "Anti-Government Extremism: A New Threat?": 5.
- 7 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, "Anti-Institutional Extremism in the Netherlands: A Serious Threat to the Democratic Legal Order?," 2023.
- 8 Aleksandra Krstić, "Uspon čoveka sa Jutjuba i Fejsbuka," *Vreme*, April 3, 2024, <https://vreme.com/vreme/uspon-coveka-sa-jutjuba-i-fejsbuka/>.
- 9 Predrag Petrović and Marija Ignjatijević, *Migrants are leaving, but hatred remains: The anti-migrant extreme right in Serbia*, (Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2022).

Kingdom of the Netherlands

Ova publikacija objavljena je uz podršku Ministarstva spoljnih poslova Kraljevine Holandije. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora, a izneti stavovi ne odražavaju nužno stavove Kraljevine Holandije.

doi: <https://doi.org/10.55042/ETUA4677>

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku